

MINDENNAPI ZSIDÓ TÖRTÉNELEM

2013.
február
5.

Zsidó skanzen az Erzsébetvárosban

Projektjavaslat: zsidó skanzen

ÍRTA: DOMBI GÁBOR

EGY EGYEDÜLÁLLÓ KEZDEMÉNYEZÉS

Budapest VII. kerülete immár világszerte ismert „zsidó negyeddel” bír, amelyben a régi házak, a zsinagógák, a belső udvarok sejtetik azt a hangulatot, amelyet a megszépítő történelmi emlékezet tulajdonít a hajdan volt itteni életnek. Mára már az enyészeté lett az Orczy-ház, ahol először telepedtek meg a török kiűzése utáni Pesten a zsidók; az elmúlt évtizedben egyre gyorsabban tűntek el a régi üzletek, házak, amelyek még az 1800-as évek végén épülvén fogadták be a város kispolgárságának zsidó tagjait. A mai Király utca, Wesselényi, Kazinczy, Rumbach, Síp, Holló utca lakói itt építhették meg imaházaikat, rituális fürdőiket, s ennek okán itt is „kellett” lakniuk (a vallási parancsok szerint 2000 lépést tehetnek meg szombat, illetve ünnep idején a lakásaiktól távol). Ahogyan erősödött a zsidóság asszimilációja, ahogy a vallás elvesztette a mindennapokat beosztó, életmódot meghatározó szerepét, s a nem zsidó város megengedőbbé vált a zsidókkal szemben, úgy csökkent ennek a területnek a lakossága, mígnem a kispolgárság, a vallásos rétegek, s a zsidó intézmények hivatalnokai maradtak meg e környéken. Így is elég sokan, hogy őrizzék a környék arculatát.

A Holocaust pusztítása, az államosítás, az önálló kispolgári egzisztenciák életlehetőségeinek csökkentése, s végül az emberek számára véges idő szinte elenyésző mértékűre apasztotta a környék zsidóságának számát. (Ezen a frissen betelepülők sem sokat változtattak.) De megmaradtak itt-ott az épített értékeik, s korábban a felelős önkormányzatnak alapvető feladata lett volna és lenne ma is, hogy hagyományokat, arculatot megőrizze.

Szükséges lenne talán egy olyan stratégia megalkotása, amely strukturálja az önkormányzat alapvető feladatait a zsidó hagyományápolás támogatásában, s erre munkatervet alkotva, elérendő célokat fogalmaz meg a ma és a jövő helyi lakosai számára is.

Lévén a lakosokat elsodorta a viharos történelem, a kegyetlen XX. század, így a XXI. századi utódok számára erkölcsi kötelesség tisztességgel bánni a dédszülők, ősök hagyatékával. Az utolsó pillanatban járunk: a házak elvesztik régi jellegüket, eltűnnek vagy éppen a fenntartási összegek hiánya miatt romossá válnak. Ezért kell mindent megtenni azért, hogy az épített örökség megmeneküljön.

A csupasz házak látványa kevés ahhoz, hogy képet kapjunk arról, hogy e környék kiépülése idején (1780-1914) miképpen éltek együtt, milyen körülmények között laktak e házakban lakóik. A zsinagógák, a kegytárgyak múzeumi tárlói mit sem szólnak arról, kik, miképp születtek, hogyan tanultak, dolgoztak, haltak a rogyadozó falak között. Ezt összegyűjteni lenne az a feladat, amely az újabb generációkra vár.

A három udvaros, kétemeletes Orczy-házban az 1830-as években 48 lakás 142 szobájában 284-en laktak, a lakásokon kívül 37 raktár, két zsinagóga, 3 vendéglő, egy kávéház, egy mészárszék és egy fürdő működött az épületben. A tulajdonos báró Orczy család 1822-ben 41000 forint ház- és üzletbér jövedelmet élvezett.

Ezért szükséges egy olyan intézmény létrehozása, amely a városrész lakónak életmódját mutatja be, lakásaikat, üzleteiket, tárgyaikat, eszközeiket. Az életmódot a maga eredeti környezetében bemutató intézményeket nevezzük skanzennek. (A szó eredetileg a stockholmi Skansen szigeten épült első szabadtéri falumúzeum nyomán terjedt el.) A hazai múzeumok között talán a Kiscelli kastélymúzeum és a kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum áll legközelebb az életmódmúzeum jelleghez. A tervezett

ZSIDÓ SKANZEN

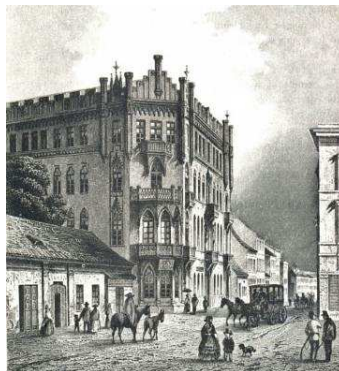
nem rendelkezik előképpel, mintával. Ez nem vallástörténeti, egyházi, kegytárggyűjtemény, hanem zsidó vallású (hagyományú) emberek mindennapi életének körülményeit (tárgyait, bútorait, eszközeit, ruháit) mutatná be. S mint ilyen, egyedülálló nem csak Magyarországon, de az egész világon.

Körbe lehet járni Bécs, Prága, Krakkó és Budapest zsinagógáit, olyan tereit, ahol a zsidók éltek, dolgoztak, örültek. Fel lehet keresni az ukrainai, lengyelországi, baltikumi zsidó emlékhelyeket, temetőket. De az életmódra és minőségre utaló emlékek, tárgyak már nem találhatók ott, csak elvétele, darabokban, kiállítási tárlókban. Az eredeti állapot helyreállításának kísérlete még fel sem vetődött. Erre kellene kísérletet tenni.

A PROGRAM RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

Célok

A Zsidó Skanzen egy olyan **épület**, amelynek lakásait, közös helyiségeit (pince, padlás, udvar) arra a célra használjuk fel, hogy különböző életmódot élő társadalmi rétegek tárgyait, életmódját egymástól elválasztott térben mutassuk be.

GOLDZIHÉR IGNÁC

Az **emeleten minden lakás** más és más – a kerületben élt - család nevét viseli, s bemutatja a szereplőit, életüket, sorsukat, tárgyaikat. A legnagyobb (általában első emeleti, utcai) lakások a felső(bb) osztálybeli kereskedők (pl. Deutsch Sándor textilnagykereskedő) és/vagy tudósok (pl. Kohn Sámuel, Goldziher Ignác [a mellékelt képen]) otthonát adja vissza, a kisebbek a szegényebb egzisztenciák (pl. Grosz Jónás, mészáros) életvitelét (bútorok, képek, ruhák) mutatja be, egészen a zsidó munkásokig, vagy akár a közösség jótéteményéből élő koldusokig.

POLGÁRI LAKÁSBELŐ

A földszinti terek alkalmassá tétetnének arra, hogy egy-egy üzlet berendezése kapjon bennük elhelyezést (rövidáru, trafik, patika, kávé mérés), illetve olyan múzeum shop jöjjön létre, amely az intézmény fenntartását biztosítaná.

A KIRÁLY UTCA FÉNYKORA

A pince alkalmas lenne arra, hogy megfelelő szigetelés nyomán bemutathassa, hogy az itteni lakosok hogyan vészelték át az 1944-45 telét, a gettót. Nem egy kisgyerek született 1944-ben, akik a bombázások miatt pincében töltötték első fél-egy évüket. (Pl. Weisz Gyurika szoba.) A zsidóság embervesztesége hatalmas volt: betegségek, éhség, lövedék végzett az itt szorongó nyomorgókkal, akik huszadmagukkal szorongtak egy-egy szobában. Ezen túl a pince lehetőséget adhat időszakos kiállítások megszervezésére, s filmvetítésekre, oktatásra is.

CARL LUTZ, A MAGYAR ZSIDÓSÁG EGYIK MEGMENTŐJE, SVÁJC BUDAPESTI NAGYKÖVETE A SZÉTBOMBÁZOTT ANGOL KÖVETSÉG ROMJAI KÖZÖTT.

Megfelelő felújítás után (esetleg egy könnyű szerkezetes emelet-ráépítéssel) a tetőtér alkalmassá tehető iroda, kutatói helyiségek, magyar zsidó könyvtár megteremtésére, esetleg kutatói vendégszállás kialakítására is.

A gangos ház udvara (fényáteresztő tetővel történő befedés esetén) pedig közösségi térként hasznosítható.

A Zsidó Skanzen nem csupán egy kiállítóhely, hanem történelmi emlékhely, amely gyűjti a helyi lakosok névlistáit, tárgyait, ereklyéit, s magyar és angol nyelvű weboldalt üzemeltet, s részt vesz a genealógiai és történelmi kutatásokban. Segíti az önkormányzat tevékenységét a kerületi hagyatékok feldolgozásában, s esetenként javaslatot tesz azok kezelésére.

Előnyök, nehézségek

Érvek mellette

- ☐ A Zsidó Skanzen elsősorban az életet mutatja be és nem a halált
- ☐ Csökkentheti a zsidósággal kapcsolatos előítéleteket, hogy bepillantás nyerhető a „zsidók” életébe
- ☐ Nem a vallás áll középpontjában, hanem az életmód
- ☐ Növeli azt a területet, amelyet a turisták bejárnak
- ☐ Növeli a turistaforgalmat
- ☐ Növeli a kerület média-megjelenését
- ☐ Más intézmények, vállalkozások helyi megtelepedését segíti
- ☐ Erősítheti a kerület nemzetközi kapcsolatait
- ☐ Serkentőleg hat a környék (Klauzál tér) fejlesztéséhez
- ☐ Támogatja a kerület fejlesztési elképzeléseiért felelősök munkáját
- ☐ Technológiai megoldásokkal (modern, green fűtés) példaértékű építészeti megoldás lehet az épített örökség megőrzésében

Érvek ellene

- ☐ A felújítás, helyreállítás jelentős összegbe kerül, amelynek a forrása ma bizonytalan
- ☐ Esetleg kritikákat gerjeszt az érintett vallásos szervezetek oldaláról, akik pénzt nem adnak, de beleszólást szeretnének
- ☐ Folyamatos pályázatfigyelés, fundraising szükséges
- ☐ 2012-re visszaesett a zsidó turizmus (szélsőséges politikai megnyilvánulások miatt is), s ez kihathat a potenciális forrásbevonásra
- ☐ Szükséges az EU pályázatok megnyerése a sikeres építkezéshez.

Megoldási lehetőségek, formák

Az intézmény megvalósítása többféle módon is elképzelhető. Az ötletgazda, Dombi Gábor a Skanzent független intézményként képzelte el, de szoros együttműködésben az önkormányzattal.

Az optimális megoldás az lehet, hogy létrejön egy olyan intézmény, amit az önkormányzat épülettel, technológiával és pályázati együttműködéssel támogat, és az intézmény együttműködési megállapodást köt az önkormányzattal, s így dedikált feladatokat vállal át a közösségtől. Az intézmény egyik részről független, valójában mégsem, tehát a sikerei tekinthetők önkormányzatinak, a balfogásait pedig a Skanzen megtarthatja magának, a felelősséggel együtt.

Az intézmény fennmaradásához viszont mindenképp széles körű nemzetközi és hazai és helyi együttműködés szükséges.

2013. február 5.

Dombi Gábor

	<p>1965. 11. 19. BUDAPEST, RUMBACH S. U. 3.</p> <p>AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALMI ÉRDEKEGYEZTETŐ FÓRUM (INFORUM) FŐTITKÁRA. ÚJSÁGÍRÓ, RÁDIÓS ÉS TELEVÍZIÓS SZERKESZTŐ, TÉVÉFILM PRODUCER, EGYETEMI VENDÉGOKTATÓ (ELTE, MISKOLCI EGYETEM), INFORMATIKA ÉS INTERNET-SZAKÉRTŐ, NON PROFIT MANAGER, KULTURÁLIS KÖNYVKIADÓ.</p> <p>SZAKDOLGOZATA ZSIDÓ SZOCIOGRÁFIA VOLT: <u>KULTÚRAKÖZVETÍTÉS ÉS A MAGYAR ZSIDÓSÁG.</u></p> <p>A CSALÁDJÁ 200 ÉV ÓTA ÉL A KERÜLETBEN.</p>
--	---